

Werk

Titel: Copiosissima Evangeliorum Dominicalium Expositio

Autor: Bakius, Reinhardus

Verlag: Lungius; Schmidius

Ort: Lübeck; Schleusingae

Jahr: 1640

Kollektion: VD17-nova

Werk Id: PPN616188471

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN616188471> | LOG_0022

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=616188471>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain these Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Dominica Septuagesimæ,
Evangelium, Matth. 20.

Simile est regnum cœlorum homini
Patrifamiliâs, qui exiit primo sta-
tim diluculo, ad conducendos ope-
rarios in vineam suam. Conven-
tione autem factâ cum operariis in singulos dies
denario, misit eos in vineam suam, & egressus
circiter horam tertiam, vidit alios stantes in foro
ociosos, & illis dixit: Ite & vos in vineam, &
quodcumq; iustum fuerit, dabo vobis. Illi autem
abierunt: Rursum autem exiit circiter sextam &
nonam horam, & fecit similiter. Circa undeci-
mam vero exiit, & invenit alios stantes ociosos,
ac dixit illis: Cur hic statis totum diem ociosi? Di-
cunt ei: Quia nemo nos conduxit: Abite & vos in
vineam, & quicquid fuerit iustum, accipietis.
Cum autem vespera facta esset, dicit Dominus
vineæ Procuratori suo: Voca operarios, & redde
illis mercedem, incipiens à postremis usq; ad pri-
mos. Et cum venissent, qui circa undecimam ho-

ram venerant, acceperunt singuli denarium. Venientes autem & primi, arbitrati sunt, quod plus essent accepturi, & acceperunt ipsi quoque singuli denarium. Et cum accepissent, murmurabant ad-versus Patrem familias, dicentes: Hi novissimi unam horam fuerunt in opere, & illos pares nobis fecisti, qui porta vimus pondus, diei & astum. At ille respondens uni eorum dixit: Amice, non facio tibi iniuriam. Nonne denario pactus es mecum? Tolle quod tuum est, & abi, Volo autem huic novissimo dare sicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere in rebus meis? An oculus tuus malus est, quod ego bonus sim? Sic novissimi erunt primi, & primi novissimi. Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

NEC est vita aterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum, Johan. 17. v. 3. Quibus verbis dulcissimis sanè, ut vita aterna assignatur veræ veri Dei agnitioni, ita extra omnem dubitationis aleam possumus esse, ejusmodi agnitionem nullibi reperiri, quàm in unica illa Spiritus S. officina, Ecclesiâ, cum verus ille Deus notus sit in Iuda, & in Israel magnum nomen ejus, tabernaculum ejus in SALEM, & habitatio ejus in Sion, Psal. 76. v. 3. quàm necessaria itaque est Christiano veræ veri Dei ejusque filii agnitioni, tam necessaria etiam illi est, cognitio veræ Ecclesiæ, nec immerito; Ut enim liberorum est utrumque parentem nosse, ita etiam Christianis incumbit agnoscere, non modo Deum Patrem, sed & Eccle.

Ecclesiam matrem. Et profectò facilis hic lapsus est, quoties enim agnoscitur pro molosso lupus? pro anguilla serpens? pro apio cicuta? quoties venditur & venditur & pro auro? stanneus candor pro argento? vitrum pro Smaragdo? Crystallus pro adamante? quas non dedit turbas *Smerdis*, alicujus rustici vel Pastoris filius, quando se filium regis Cyri Smerdem simulabat & pro rege habebatur? *Herod. lib. 4.* Ut itaq; & Nos ad veram veri Dei ejusq; filii agnitionem perveniamus, nec *Satana Synagogam* pro vera *Ecclesia* apprehendamus, pulchrè, circa hoc anni tempus, CHRISTUS Servator Ecclesiam suam depingit trinâ Parabolâ, de *Zizaniis*, de *Vinea*, ut & de *quadruplici agro*. Prius simile vidimus, pergam^o ergò ad secundum. ¶ *II. Tempus ridendi est, & tempus flendi*, inquit Salomon, *Eccles. 3. v. 4.* equidem *in triumphante illa & cœlesti Ecclesia* omnia semper læta sunt, nec illius fines ulla invadere tristitia unquam potest: Contra *in inferni barathro & carcere* omnia semper funesta sunt & tristitia, omnis lætitiæ profusus ignara: Sed *in medio hoc Ecclesia globo* ita, & *divina equitas*, & pia ac *devota antiquitas* instituit, ut non semper læta tractentur, nec semper tristitia, sed mœstis læta permisceantur. Lætissima sanè hæctenus mysteria Ecclesia nobis proposuit, videlicet nascentem de virgine Christum; cantantes & lætum Evangelii, nuncium propalantes angelos; stellam mirabiliter fulgentem; Magos adorantes; Simeonem exultantem; Hannam tripudiantem, &c. ut sic verè hæctenus *ridendi fuerit tempus*. Deinceps verò omnia erunt tristiora, & *hac ipsa Dominica* respicere Ecclesia incipit, ad luctuosum illud *flendi tempus*, quod ager de acerba Christi Servatoris passione & morte. Hinc dies hodie dicitur: *Septuagesima*, quia ab hac Dominica usq; ad Pascha sunt dies, *vel Septuaginta*, vel *ferè Septuaginta*, hoc est, 64. Hinc dies Dominicam hanc sequentes, dicti olim sunt: *Dies observabiles*, juxta illud: *Dies absoluti prætereunt - dies observabiles redeunt - tempus adest sobrium - corde queramus Dominum*. Hinc præsens anni tempus à nonnullis Germanis dicitur; *Die gebundene Zeit* / *darin Niemandt lose sich gûrten solle* / ubi omnis dissoluta vita fugienda. Hinc, sub Papatu, hodierno die, omnia Altaria, in nescio quod tristitiæ ac luctus signum, velantur, læta illa vox *Allelujah* intercluditur, & Missa his inchoatur: *Circumdederunt me gemitus mortis, dolores inferni circumcederunt me*: Cum itaq; per Dei gratiam hæctenus absolverimus lætum, illud *ridendi tempus*, incipiamus hodie luctuosum illud *flendi tempus*, nosq; paulatim ad Christi passionem ac mortem præparemus.

Exord. 23

Exord. 3.

¶ III. Esaias Propheta cantaturus dilecto & patrueli suo (Dn. Messia) præclarum aliquod Canticum, exordium facit tale: *Cantabo dilecto meo Canticum, de Vineâ patruelis mei. Plantavit dilectus meus Vineam in monte fertilissimo; sepivit eam; lapidum acer viâ munivit eam; vitibus nobilissimis conseravit eam; edificavit turrim in medio ejus; & torcular exstruxit in ea, & expectavit ut uvâs ferret, & tulit labruscas. Nunc ergo habitatores Ierusalem & viri Iudæ judicate inter me & vineam meam, quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, & non feci ei?* Quod Canticum Propheticum ut rectè intelligas, traditur Amos Esaiæ pater fuisse frater Amasiæ Regis Iudæ, cujus cum in Genealogia Christi mentio fiat, Matth. 1. utiq; per Esaiæ patruelum intelligetur Dominus Messias, cujus Vineâ est Ecclesia, vinea quam ipsa Dei dextera plantavit, Psal. 80. v. 16. *Sepimentum* hujus vineæ est fortissima protectio Dei nostri gloriosi, qui in circuitu Ecclesiæ suæ est murus igneus, Zach. 2. v. 5. *Acervi lapidum*, quibus vinea hæc munita, custodia est sanctorum angelorum, qui castra metiuntur circum eos, qui Dominum timent & eripiunt eos, Psal. 34. v. 8. *nobiles* hujus vineæ *vites* sunt omnes Christiani, qui Christo, ut palmites inseruntur; qui crucis cultro vulnerantur, qui bacello verbi divini alligantur, & de quibus ipse Christus: Ego sum vitis vera, vos autem mei palmites, Joh. 15. *Turris* in medio Vineæ Christi exstructa, est vel paterna Dei providentia, quæ omnia contuetur, vel Ministerium Ecclesiasticum, in tam alta constitutum specula, ut Ezechiel domus Israel vigil nominetur, Ezech. 33. & alius quidam dicit: Sto super speculam meam, & figo gradum super munitionem meam, & contemplantur & videam, quid dicatur mihi, Habac. 2. v. 1. Tandem *torcular* in vinea Messia est cruentum & sufficiens Christi meritum, de quo ipse: Torcular calcavi solus, &c. Esa. 63. En tibi vineam dilecti nostri fidelissimè sanè plantatam, unde & propheticum hoc Veteris Testamenti Canticum de Vineâ, hodierna Domin. quasi repetit Ecclesia N. T. in nostro textu itidem enarrans, quomodo hodieq; Deus pater insigni cura & industria Vineam Ecclesiæ ædificet, quomodo pro uvis adhuc labruscas non raro legat, adeoque tota hod. Evangelii summa sit antiquum illud: *Nunc ergo habitatores Ierusalem & viri Iudæ judicate inter me & vineam meam, quid est quod ultra debui facere vineæ meæ & non feci ei?*

¶ IV. Fortè etiam exordium satis commodum suppedabit summa hod. Evangelii præstantia, cum illud Lutherus in Postill. domest. nominet: *Ein scharffes Evangelium* / acutum utique ob acutas tum.

Exord. 4.

tum Pontificiorum de denario, tum Calvinianorum de prædestinatione, tum Huberi, de universali electione disputationes, quas tamen prælectas & rejectas cupit Dn. Philippus Mel. dicens: *Magna sunt disputationes de isto textu, sed non opus est arguere illarum disputationum, si volumus querere veritatem, & ea quæ conducunt ad edificationem h. e. ad timorem Dei, ad fidem & ceteras virtutes. Multi negligunt illa, quæ sunt principalia, & curiosè inquirunt πικροεργα, sed animi ad principalia sunt revocandi.* Dis Evangelium ist an sich selbst ein leichtes Evangelium / ist aber durch mancherley Glossen vnd Disputationen schwer gemacht vnd sehr verdunckelt worden / Saccus. Dn. Simon Pauli nominat hoc. textu; Ein herrlich vnd gewaltig Evangelium / quod juxta Chemnit. Harm. c. 132. p. 238. contineat locos de Ecclesia: de lapsu & reparatione generis humani: de justificatione: de electione: de fide: de bonis operibus: de novissimo judicio: de vita æterna: de rejectione reproborum, &c. Talia & alia cum præsens parabola suscipiat, potest quidem de eis quis dicere, *digna autem hic dicere est nullius, nisi ejus qui dixit.* Nos autem sensum Christi habemus (1. Cor. 2. v. 16. 7. v. 40.) Origen. hom. 10. in Matth. fol. 25.

Simile est regnum cælorum patrifamiliâs.] Græc. αὐτῶν οὐρανῶν οὐρανῶν, homini patrifamiliâs, Syrus: *Viro Domino domûs*, & intelligit Theophil. hic Christum, qui homo dicitur ob assumptam carnem, Paterfamilias verò, ob dominium in Ecclesiâ œconomian: sed rectius per οὐρανῶν οὐρανῶν intelligitur Deus noster gloriosus, essentia unus, personis trinus, qui homo dicitur, ob summam ergà homines Φιλανθρωπιαν, licet aliàs non homo, Ose. 11. Paterfamilias autem dicitur, quia dicente Gregorio, *possidet electos in mundo, ut Dominus subditos in domo*; vel ut Lyra: *quia gubernat totum mundum, sicut paterfamili-*

Verb Detti pa-
terfamilias.

lias domum, in qua suos (1.) progenerat, (2.) alit, (3.) informat, (4.) gubernat, juxta illud: Tu qui perpetuam mundum ratione gubernas. ¶ Observa itaque hic rectissime Deum vocari οἰκοδευτήν; Ein rechter Haushalter vnd alter Hauptvater/von dem die Ehn empfahen müssen / alle gute Hausväter so heilsamlich Haushalten wollen / hinc scriptura trinam huic patri-familias assignat Oeconomiam, quarum una est supra nos, & administratur per severam justiciam: altera est infra nos, & administratur per imensam misericordiam, in superiori quasi contignatione sunt triumphantes ob gloriam; in inferiori ejulantes ob iram; in media militantes per gratiam: superius Victores, inferius Victi, hinc verò milites habitant, Chryshom. 34. oper. imperfect. præsertim verò in hoc gratiæ regno, qui non οἰκοδευτής esset Deus noster, annon habet Domum suam Ecclesiam? 1. Tim. 3. v. 19. domesticos suos? Eph. 2. v. 15. Oeconomos suos, 1. Cor. 4. v. 1. &c. Adeoque gravissime hic confutantur illi, qui Dei providentiam negant & ipsum res humanas non curare dicunt, ostendit enim hinc Dominus, quod sicut aliquis paterfamilias sollicitè providet vineæ, ne nimis indurescat, inherbetur, ne amittat tempus putationis & reputationis suæ: Ita ipse à principio est curiosus super Ecclesiam, ne nimis indurescat, ne vitis occupetur, ne amittat curam prædicationis & comminationis: quod in terreno paterfamilias habendi facit cupiditas, hoc in Deo facit charitas, quod in homine facit amor lucri, hoc in Deo facit amor nostri, Ardens.

Qui summo manè exiit] ἀπὸ πρῶτον, post primum galliniam, paulò ante solis ortum, fortè circa tertiam & quartam nostram matutinam, tunc exiit paterfamilias; & exire ejus nihil aliud est quam innotescere, juxta August. serm. 59. de verb. Dom. Ut enim qui in domo est, in abdito est, & non videtur ab illis qui foris sunt: Sic Deus quando non agnoscitur in secreto est, quando autem intelligitur, tunc exiisse dicitur, quia ex occulto in notitiam processit, exiit non per loci mutationem, sed per bonitatis suæ in creaturas effusionem, Lyra. Exiit ergo Deus Pater nostri miserendo & filium mittendo, 1. Johan. 4. v. 20. exiit Filius nascendo & carnem assumendo, Galat. 4. Johan. 16. v. 28. Luc. 10. v. 6. exiit Spiritus S. per verbum ad nos loquendo, Heb. 1. v. 1. Vel, juxta fidei articulos: Exiit pater per Creationis ἔργον, Filius per redemptionis δόξαν, Spiritus S. per sanctificationis ἔργον, hodie exit cœlestis Paterfamilias per pedes evangelizantium, Esa. 25. ¶ Observa hic informationem domesticam eamque geminam

nam. I. Est, quod oculus Domini verè saginet equum, & fimus ex pa- *Oculus Domini*
 trisfamilias calcibus resultans, sit fimus agri optimus, ideo noster oin- *saginat equum.*
Davidus suo quidem Procuratori quædam committit expedienda,
 ipse autem egreditur & operarios ipse conducit: sic *Isaac* ipse seminat,
 Gen. 26. *Noah* vineam ipse plantat, Gen. 9. *Boas* messorum ipse visitat,
 Ruth. 2. *Saul* ipse arat, 1. Sam. 11. *Gedeon* ipse triturat, Jud. 6. *Elisa* aratrum
 ipse sequitur, 1. Reg. 19. Sic *Manasse* Judith maritus in agro est, Judith. 8.
 Sic *sunamitidos* vir latis opulentus in agro tamen est, & filium suum se-
 cum duxit, 1. Reg. 4. Sic *Furius Crespinus*, ob mirandam agrorum suorum
 fertilitatem, apud senatum Romanum ut veneficus accusatus, ligones
 adduxit, & vomeres, & boves & filiam suam robustam, cum qua agrum
 ipse coluerat, dicens: *Quirites, veneficia mea hæc sunt, nec possum vobis mon-*
strare sudores & labores meos, quos alias ingentes videretis, & sic absolutus est.
 Idem faciant omnes ii, qui titulo Patrum familiâs, cum honore, uti vo-
 lunt, *Dein eigen Hand dich nehren sol / Ps. 128. Selbst ist der Mann /*
wo einer selbst nicht hintommet / da wird ihm der Kopff selten recht gewor-
get / dicunt Germani, & bellè Lutherus:

Sis here servus agens, her tu sis serva ministrans,

Rivè tuam si vis adificare domum:

Nam quod servitium servi servaq, capeffunt

Non est servitium, sed magis exitium.

Der Herr muß selber seyn der Knecht /

Wil ers im Hause finden recht /

Die Frau muß selber seyn die Magd /

Wil sie im Hause schaffen Rath / &c.

II. Paterfamilias noster non est homo nihili, qui in domo velut
 umbra vegetetur, & suorum negligens securus genio indulgeat, sed cu-
 bitu surgit primus, cubitum abit postremus, omnibus patribus familiâs
 exemplum præbens, ut mane surgans & rem suam familiarem curent ac
 augeant. Matutinæ enim horæ non tantum aptæ sunt precibus, studiis
 & lacris, sed etiam omnibus operibus, die Morgenfund hat Gold ins
 Mund. Hinc veteres matutinis horis consecrarunt sua sacra, suas deli-
 berationes & graviora negotia. Quando rustici demum circa meri-
 diem ad servitia sua veniunt, rarò nobiles agri in flore stant, der Acker-
 Mann muß seyn ein WackerMann / sicut ostium vertitur in cardi-
 ne, sic piger in lecto, Prov. 26. vers. 14. Ut ergò ostium in cardine nihil

Aurora rebus
agendis ante.

pro-

promovet, sic *Domilius* manet Joannes in eodem. Nihil meliores sunt, qui diem in noctem & noctem in diem commutant, sicut *Heliogabalus* interdium vel comessabatur vel dormiebat, noctu seria tractabat, contra Dei ordinem, *Psal.* 104. v. 23.

Ad conducendos operarios.] *ἐργάτες*, mercenarios, ubi quidem *Lyranus Prælatos* intelligit & *Doctores* ad prædicationem à Deo missos: sed non soli hi dicendi operarii, cum tales sint omnes omnino Christiani in quovis statu viventes; Die Arbeiter sind ins gemein alle Christen/ sie seyen wes Standes sie wollen/ Geist, oder Weltliches/ hohes oder niedriges/ denn jeglichem Christen ist sein Stand vnd Beruff sein Weiteberg / worinn er Gott vnd seinem Nächsten dienen sol/ operarii sunt prædicatores & quilibet fideles, qui sua vel aliorum corda colunt, ut Deo fructificare possint. Non itaque otiosos sed negotiosos Christianos vult cælestis ille *οὐκ ἐργάζομαι*, maledictus enim qui opus Domini facit fraudulenter, *Jerem.* 48. Et

Non tua vult homines cessantes vinea, Christe,

Præmia fert gratis qui facienda facit.

Miseria hominis
post lapsum.

¶ Observa itaque hic I. summam nostram miseriam & calamitatem, quæ ex titulo *Operariorum* satis liquet. Nam ante lapsum Domini eramus, *paradisi possessores* ac rerum omnium: Jam verò post lapsum egeni sumus, mendici & mercenarii *Veruheuter / Tagelöhner / Capittler / Schweracken* &c. Vita n. hominis militia est super terram, & dies ejus, ut dies *Mercenarii*, *Joh.* 7. unde & *Acolastus* ille: Non sum dignus ut vocer filius, fac me ut aliquem tuorum *Mercenariorum*, *Luc.* 15. Quanta itaque differentia est inter principem aliquem potentissimum, & inter mercenarium vilissimum, tantum etiam discrimen est inter statum peccati & integritatis, divites eramus totius mundi principes, sed fuimus *Trdes*, jam miseri sumus, & cæci & egeni & nudi, væ itaque illis qui dicunt: *Dives sum, sufficiunt omnia nec ullâ re indigeo*, *Apoc.* 3. v. 17. ¶ Observa II. Quid nostri sit officii, nemo enim conducit *Mercenarium* ut manducet tantum; sic & nos vocati sumus ut operemur, non ea tantum quæ ad nostrum pertinent usum, sed potius ad Dei gloriam: *Operarius* attendit prius opus suum, deinde cibum quotidianum, sic & nos aspiciamus prius quæ pertinent ad Dei gloriam deinde ad nostram utilitatem: *Mercenarius* impendit totam diem operi, unam autem horam cibo tantum, ita & nos omne vitæ nostræ tempus ad Dei gloriam, modicam autem partem circa usus terrenos: tandè *Mercenarius* ea die quâ opus non fecit, erubescit

Non inbiemus
nimium terre-
nis.

intra-

intrare domum & petere panem, quomodo tu non confunderis intrare Ecclesiam & stare in conspectu Dei, quando nihil boni egisti? Chrysoft. hom. 34. in Matth. ¶ III. Observa, bona opera à nobis nullo modo prohiberi, licet id antiquissimam Papistarum sit mendacium. Certum est in hodierna parob. conduci, non qui vineam destruant, non qui confabulentur, non qui terræ glebis se invicem petulanter petant, non qui alius alium in opere impediunt, nec qui uvas tantum vorent, Traubenfresser / sed qui strenuè laborent, unde Operarii dicuntur: pari modò, cum Granatensi libenter nos etiam dicimus: Ad hoc vocati sumus, in hoc opus conducti sumus, hoc munus nostrum, hæc professio nostra, ut laboremus. Imò ut vinearum labor varius est & ferè non infinitus, Man muß bald roden / bald hacken / bald schneiden / bald binden / bald misfen / bald blaten / bald lesen / bald kältern / bald decken / &c. Sic & verorum Christianorum labor quantus est? requiritur ab eis labor pœnitentiæ & conversionis; labor precum & devotionis, Wie ist das! so schwere Arbeit! difficilius orare quam arare! labor crucis & afflictionis; labor tentationis; labor agonis; labores vocationis, &c. Eant nunc Pontificii & dicant nos: Opericidas, Werckmörder / Eunomii & Simonis Magi discipulos, qui eximiam illam sanctitatem omnèq. bonorum operum studium impediunt, Bey welchen es ein lauter Dunst / ein Spiegel / fechten / eine Larff vnd lange Maß sey / so oft wir von guten Wercken predigen; Vlenbergius, Lessius, Decumanus, & qui non? Notanda autem objectio Stapletoni, qui dicit: Nos non Operarios esse sed FIDESOLARIOS & FIDUCIARIOS, cum tamen vitæ æternæ denarius promissus sit, non credentibus tantum, sed operantibus in vinea, h. e. mandata custodientibus, ergò operari nos vult Deus, non sola fide aut fiducia niti, certè Operarii non sunt, qui sola fide contenti sunt. R. Nulla (1.) consequentia est, necessariò sumus non auditores modò legis, sed & factores, Jac. 1. v. 22. Matth. 7. v. 21. ergò tales simus ex salutis necessitate, quia necessitas bonorum operum longè alias causas habet, de quibus postea. Fraudulenter (2.) opponuntur hîc Credentes & operantes, & putat Adversarius dari posse credentes, qui non sint simul operantes, id quod nos negamus, solis radiis confedentes fidem justificantem, quæ ubicunq. micat, ibi ardorem bonorum operum excitat, & nemo verè putatur apud nos in Christum credere, qui à scelerum via nolit recedere. Præterea (3.) ipsa fides dicitur opus, Joh. 6. v. 28. 29. & 40. vocantur ergò operarii non modo ad facere legale, sed & ad facere Evangelicum, & ἔργον non simpliciter & semper significat bonis operi-

Bona opera non prohibemus.

Credentes etiam sunt Operantes.

bus aliquid promereri, sed cursum pietatis sedulo urgere, consentit Hebraeum *אָפּען אַרְבֵּי אֶפֶס* *Afa, fecit, operatus est*, Flac. clav. script. in voce *Operari*, sicq; credentes etiam Operarii sunt. Sonora itaq; voce profitemur, eum, qui vera pietatis & charitatis opera parvi facit, Christianum non esse: eura verò qui talia prohibet, ex Spiritu Satanæ loqui, quis enim ejus foret audaciæ, ut prohibere aufit, quod Dominus præcepit? quis tantæ impudentiæ, qui parvi pendere, quod Christus maximo commendavit opere? Bona certè opera Christianis maximi æstimanda & NECESSARIO ab omnibus præstanda Nos asserimus, quod si semel Jesuitæ dictum non audiunt, sexcenties sibi ingeminatum putent. Est autem necessitas bonorum operum non *meritoria* & *ad salutem restrictiva*, sed necessaria bona opera sunt, necessitate *mandati* & *debiti*, Lev. II. v. 44. Luc. 17. v. 10. necessitate *ordinis* & *gratitudinis*, Eph. 2. v. 10. Luc. 17. v. 18. necessitate *conscientiæ* & *differentiæ*, 1. Tim. I. v. 19. Johan. v. 7. necessitate *præmii* & *supplicii*, Luc. 21. v. 36. 1. Tim. 4. v. 8. Sic quidam: Alii autem dicunt necessaria esse opera, *propter Deum: propter nos ipsos: propter proximum: propter Angelos: propter Diabolum*, Chemn. part. 3. L. C. Hutterus in F. C. &c. ¶

V. Observa totum Locum de bonis Operibus ex hoc. Evang. ita tractari posse, patet enim hinc (1.) bonorum operum *necessitas*, cum conducantur non otio indulgentes, sed *Operantes*, patet hinc (2.) B. O. *qualitas*, cum illa esse debeant, non *ἰσλα-θρησκείας* & electitii cultus, qui rejicitur, Matth. 15. v. 9. Col. 2. v. ult. sed opera à Domino vineæ præcepta, & decalogo comprehensa, fiant etiam à renatis in vinea Domini existentibus, quia extra vineam non sunt fructus, & sine fide impossibile est opera Deo placere, Rom. 14. v. ult. patet hinc (3.) debita in exercitio B. O. *assiduitas*, non differatur vineæ labor, sed quacumq; hora Deus aliquem vocat, sequatur, nescis enim, an Dominus sit rediturus, Psal. 95. v. 8. patet hinc (4.) operum verè bonorum *magna difficultas*, quia juxta stylum hodiernæ parabolæ in præceptis Domini strenuè ambulare, hoc est *dicendum & æstum portare*, Act. 15. patet hinc (5.) operum verè bonorum *excellens preciositas*, cum operantibus Dominus promittat *Denarium*, h. e. mercedem temporalem & æternam, non quidem *promeritam*, sed tamen *promissam*. Tandem (6.) patet hinc requisita in studio B. O. *humilitas*, murmurantes enim & præmii nimium postulantibus Dominus rejicit & ejicit, ideò si omnia fecerimus, servos tamen inutiles nos dicemus, Luc. 17. v. 10. Harm. Chemn. lib. 5. p. 145. & seq.

Concio de vineâ, est concio de Bonis operibus.

La vine-

In vineam [sua m.] Syrus: pro vinea sua, & intelligunt hinc per vineam, Theophyl. *animam humanam*: Athanas. *mundum*: Chrysoft. *mandata Dei*: Naufas *fidem*: alii *penitentiam*: alii aliud. Nos intelligimus Ecclesiam in his terris militantem, ad utilocis, Esa. 5. Psal. 80. Matth. 21. *Vinea est universalis Ecclesia, quae à primo iusto colligitur ad ultimum, in fine mundi nascendum*, Lyra. Sind wir also von Gott beruffen / nicht ins Teufels Thiergarten / vnd Labyrinth / auch nicht in Circe Säckfall / vnd Venusberg / auch nicht ins Wein- oder Bier- Spiel- oder Hurhaus / eo enim Diabolus homines ablegat; Sed in vineam, h. e. in functione honesta, Deo probatâ vivamus, Prediger sollen im Weinberg Wechler seyn / Ezech. 3. Regenten sollen des Weinberges Pfleger seyn / Esa. 49. Hausväter sollen die Reben beschneiden / mit fleißiger Zucht / Eph. 6. quilibet Christianus habet suam ἐργασίαν, opificium, munus, occupationem, exercitationem & laborem, quem cuilibet monstrabunt literæ vocationis & conductionis, h. e. Decalogus. Equidem servis & ancillis non semper in peculiari scheda præscribitur, quid sit muneris illorum, sed in decem præceptis omnia, quæ nostri officii, sunt depicta, der Mietzettel hat zwey Blätter / primam & secundam tabulam, in priori monstratur quid facere debeamus erga Deum, in altera erga proximum, &c. Nulla autem parabola scripturæ tam familiaris est, quàm hæc de vinea: videantur Esaias, c. 5. v. 2. & 63. Ieremias, c. 2. v. 21. 12. v. 11. 46. Osee cap. 10. v. 14. Videantur Psalmi, 79. 80. v. 9. 127. Cant. 2. v. 15. Videantur Christi verba, Matth. 20. v. 1. Marc. 12. v. 1. Luc. 6. v. 20. 9. v. 13. Joh. 15. &c. Daß Gleichniß vom Weinberg ist in der Schrift so gemein / das die H. Propheten gleichsam ein Liedlein draus gemacht haben / wie Deut. 32. Psal. 80. Esa. 5. zu ersehen. Observanda itaq; hinc est jucunda collatio Ecclesiæ cum vinea, in his potissimum consistens. ¶ I. Notetur vinea numerus; Ut enim in hod. parab. unius tantum vinea multoties fit mentio; sic & vera Ecclesia una est, Regina sunt 60. concubinae 80. adolescentularum non est numerus, Columba autem mea una, Cant. 6. v. 8. 7. v. 16. 8. v. 12. Sic ager, thesaurus, margarita, rete, Matth. 13. &c. omnia unum: Sic ovile, Joh. 10. v. 16. adificatio, Eph. 2. v. 21. Templum, 2. Cor. 6. v. 19. Corpus, Rom. 12. v. 5. &c. omnia unum: Sic in typis, ara, arca, tabernaculum, Exod. 25. v. 26. 27. &c. omnia unum: Joh. 17. v. 11. orat Christus ut sui sint unum, & prima Ecclesia fuit cor unum & anima una, Act. 4. v. 32. Attendamus itaque ne unitas hæc facile diffuatur, sed maneat fidei unitas in mente, Eph. 4. v. 3.

Ecclesia verè vinea, id quod docet.

I.
Vinea Numerus.

Charitatis unitas *in voluntate*, Joh. 13. v. 35. obedientiæ unitas *in intellectu*,
H. b. 13. v. 17.

Sint unum, doceant unum, fateantur & unum,

Sint unum, maneant unum, moriantur & unum,

Unum qui Christi nomine nomen habent.

II.
Vinea sicutus.

¶ II. Notetur *vinea sicutus*; in plano enim quid sit vinea nemo facile intelliget, *in montibus* autem ejus apparet gloria: Sic Ecclesia in hac lachrymarum valle est grex pusillus, Luc. 12. v. 32. pauper & contemptus populus, Soph. 3. v. 12. iusti enim simplicitas deridetur, Job. 12. v. 45. Sed *in alto cæli monte* quanta Ecclesiæ gloria est; inde ejus membra dicuntur *Filii Dei*, Joh. 1. v. 12. *Fratres Christi*, Heb. 2. v. 12. *Concives Sanctorum*, Eph. 2. *Domus Christi*, Heb. 3. v. 6. *Fili lucis*, Eph. 5. v. 8. *gens sancta*, 1. Pet. 2. v. 9. *heredes regni*, Rom. 8. v. 17. *pupilla Dei*, Zach. 2. &c. Rideat proinde mundus veram Ecclesiam, ut Goliath Davidem, nos in præstantia hujus vineæ merito exultamus, Hab. 3. v. 19.

III.
Vinea virtus.

¶ III. Notetur *vinea efficacia & virtus*; Vinum Deum lætificat & homines, Jud. 9. v. 13. sic Ecclia recreat (1.) *Deum* per fidem, Heb. 11. v. 6. ubi *uvula*: agnitio Dei, timor, invocatio, spes, dilectio, obedientia, patientia, &c. (2.) *proximum* per charitatem, *uvæ* sunt: justitia, misericordia, humanitas, liberalitas, hospitalitas. (3.) *Nos ipsos* per bonam conscientiam & pacem, tum internam tum æternam, Rom. 5. v. 1. Prov. 15. v. 15. Simus ergo veri palmites, non foliarii, non Pampinariii, sed fructuarii, Columel. l. 5. c. 5. non tantum speciem pietatis habeamus, 2. Tim. 3. v. 5. sed fructus feramus uberes, Luc. 8. v. 8.

In situs ut palmes fert fructus, Christe redemptor,

Sic Nos da verâ fructificare fide.

IV.
Vinea cultus.

¶ IV. Notetur *vinea cultus*; Vineam est locus conclusus, sic & Ecclesia, Cant. 4. v. 12. Vineam non naturâ sed arte comparatur, sic Ecclesia verbo & Sacramentis, Gal. 3. v. 26. Vineam soli est exposita; sic Ecclesia habet justitiæ solem, Mal. 4. v. 2. Vineam fitit imbrem, sic Ecclesia Spiritus S. gratiam, Psal. 68. v. 12. *Sepimentum* Ecclesiæ angelorum est custodia, Psal. 91. *Turris* Ecclesiæ verbi ministerium, Ezech. 33. *Fimus* Christi sanguis: *Ligo* legis concio: *calor* crux: *ligamenta* fides & Spiritus S. Eph. 4. v. 3. *torcular* Christi meritum, Esa. 63. *Vera vitis* ipse Christus, Joh. 15. v. 1. &c. Ut ergo *Plinius* l. 14. N. H. c. 1. tradit, Romæ unam vitem, in *Liviæ* porticibus, omnes subdiales inambulationes umbrosis operculis opacaf-

opacasse, eandemq; vitem duodennis multi amphoris fœcundam fuisset: sic Christus merito suo omnes Ecclesiæ angulos obumbrat, omniaque ejus membra largissimè reficit, unde ejus calix *inebrians* dicitur, Psalm. 23. v. 5. Cant. 5. v. 1. ¶ V. Notetur diversum vineæ tempus. *Vinea in hyeme* est vastata: *in Æstate* decora: *in Vere* frugifera: *in Autumno* flaccescens & foliis orba. Sic *Ecclesia Hyems* fuit, tempore & moscholatrix Israeliticæ, Exod. 32. & Eliæ, 1. Reg. 19. & Pharisæismi, & persecutionum, & hæreseon, cum primis Arianismi & papatûs. *Ecclesia Æstas* fuit tempore Apostolorum. *Autumnus* tempore patrum & hæreseon ingruentium, da wurden die Bletter salb vnd begunten all mehlich abzusalten. *Ecclesiæ Hyems* fuit sub Papatu. *Veri* autem conveniunt nostra tempora, ubi gemmas protrudit, Cant. 2. v. 15. electa illa vinea, Esa. v. 2. quam ex Ægypto Deus transtulit, Psal. 8. v. 9. quæq; vinum profert meracissimum, Esa. 27. v. 2. Si ergo Papistæ quærunt *ubi Lutherana fuerit Ecclesia ante Lutherum?* nos vicissim quærimus: *ubi vites sint & palmites in hyeme?* utique in media vinea, quam vis occulti & terra obruti: sic etiam Ecclesia Lutherana fuit in medio Romanæ Ecclesiæ, si enim hoc ita non esset, quomodo AntiChristus in medio templi sancti sedere potuisset? 1. Thess. 4.

7.
Diversum vinea tempus.

Conventionione autem factâ] Græc. συμφωνίῃς, συμφωνεῖν metaphorica vos *musicis* nota & propria. Ut enim ex diversis sonis & tonis suavis *symphonia* oritur ac harmonia, sic etiam harmonia est inter conducentem & conducendum, quando de quantitate mercedis consentiunt: Ich wil dir so vnd so viel geben: Ja wolan / Ich nehme so vnd so viel / & putat *Chrysost.* in 6. 24. pulchrè vocula συμφωνίῃς depingi illud pactum, quod Deus nobiscum instituit in Bâptismo, ibi enim verè *symphonia* instituitur, & quidem talis: Ex parte Dei conducentis quæritur: Entsagestu dem Teuffel? vnd allen seinem Wesen? vnd allen seinen Wercken? etc. Glaubest du an Gott den Vater / Sohn vnd H. Geist? Et ex nostra parte ceu conducendorum, respondetur: Ja / Ja / Ja / das klingen sehr schön / ideo Bâptismus dicitur: ἐπερωτήματα stipulatio 1. Pet. 3. ¶ Observa hic I. Pontificios ex hac cœlestis patrisfamilias conductio- ne ita concludere. Qui conduxit, mercedem debet, quando alter laborem suum impendit & absolvit: At qui Deus nobiscum pacificatur: Ergò tenetur reddere Deus mercedem, aliter esset ingratus & injuste faceret cum tali, nisi redderet, *Guilielmus Antisiodorensis* in summa aurea l. 3. tract. 12. citante

Quomodo mercedem Deus debet.

Severius con-
ventionem in
Baptismo fa-
ciam.

Dn. Hunnio in Labyr. pap. th. 183. Resp. 1. opera nos debere, etiam si nullum vel pactum vel promissum intervenisset, Luc. 17. Quæ (2.) Deus promissit & quasi pacto facto nobis obtulit præmia, ea ut promissit, ita dat gratis & ex pura beneficentia, sine ullo aliquo merito respectu, juxta illud: Nil Deus in nobis, præter sua dona coronat. Debitor itaq; Deus est, non ex merito nostro, neq; ex commisso, sed ex promisso gratuito, juxta illud vulgare: Zusag macht schuldt / non debendo, sed promittendo debitorem se fecit Deus. Aug. Serm. 31. in Luc. ¶ II. Observa, cui libet nostrum omnino atterendum, ut Baptismi conventionem ac symphoniam integram servet ac in-violatam. In musicis si semel chorda aberres, jam symphonia turbata est, sic si semel Baptismi pactum peccando fueris transgressus, jam harmonia Christianismi, jucundissima violata, siquidem inter Christum & Belial nulla conventio, 2. Cor. 6. In musicis nihil difficultius est, quam vocum harmoniam & symphoniam retinere integram, stimmen ist das schwerest: Sic harmoniam in Baptismo inchoatam salvam retinere, hic labor hoc opus est. Vide itaq; ne infernalis ille amusus voces turbet, das er die Wirbel nicht verdrehe / alias ad cœlestem illam cœlestium harmoniam nunquam pervenies, sed in exteriores ejicieris tenebras, ubi nulla est symphonia, sed fletus & stridor dentium, Matth. 13. v. 21.

Ex denario diurno.] Erasmi versio habet: *In singulos dies denario*, sed minus rectè, cum in unum tantum diem fuerint conducti, unde glossula Bezzæ rectius: *singulis in diem* (*ἡμέραν* pro *κατ' ἡμέραν*) *denarius erat destinatus*. Loquitur autem Dominus pro conditione suorum temporum, cum Judæi V. T. Denarios non habuerint, tempore autem Christi Romanorum numismata Denarii dicebantur, unde postea Hebræorum דנר Dinar mutuatum. Hieronymus dicit Denarium olim pro decem nummis computatum, & ita dictus esse videretur Denarius quasi *decem valens areos*, Salmeron tract. 33. sect. 8. *Denarius est genus nummi Romani, drachmam valens, h. e. tres solidos gallicos & semisse, Beza.* Hunnius dicit denarium duos esse bacos cum dimidio, in c. 20. Matth. Bunting. *Ein Quinselein silber / ein halben ort's Thaler / 5. Mariengroschen.* Philippus Mel. *Denarius propemodum est, quod nos vocamus ein Schreckenberger.* In Cornelio Tacito, & aliis scriptoribus, sæpè fit mentio denarii diurni, qui debebatur militi in stipendium ita, ut singulis mensibus circiter 3. coronati penderentur, quia 10. denarii constituunt unum coronatum, & coronati 3. æquant ferè 4. florenos, quantum pro stipendio adhuc

adhuc solvitur uni militi in mensem unum, à militia puto translata esse consuetudinem, ut etiam in operis quotidie daretur denarius. Accedit hæc sententia ad mercedem, quæ hodieq; operario pro labore diurno solvitur. Quid autem Denarius in hod. parabola? Sententiæ tam multæ tamq; diversæ sunt, ut I. Harm. Chemnitii dicat, sententiarum discrepantia quosdam esse motos, ut de Denario in explicatione hod. Evangelii prorsus silendum censuerint, cum denarii mentio addita sit, *vel ornatus saltem causâ, vel ut parabola aptius cohereret.* II. Pontificii omnes per denarium intelligunt *vitam æternam, promissam* PRO LABORE, ut *Lyra* loquitur addens: *Vita æterna diurnus dicitur denarius, quia est omnibus æqualis. Denarius primum est beatitudinis, Ardens. Cælum non immeritò denarius appellatur, quia in eo omnium bonorum Summa continetur, Granat. ubi ad perfectionem* Denarii numeri alludit. Sed sequitur ex hac absurda sententia, etiam *murmurantibus* (1.) contra Deum dari vitam æternam, ut & (2.) illis qui invidia sunt infames & habent *oculum nequam*, si autem oculus nequam est, totus homo tenebrosus est, Matth. 6. v. 23. sequetur (3.) quod aliquando pii pro suis laboribus sint postulaturi aliquod præmium vitæ æternæ majus: sequetur (4.) vitam æternam dari non electis, nam primi hæc idem sunt quod electi, dicente Christo: *Novissimi erunt primi & primi* (nota *novissimi, multi enim vocati, sed pauci electi.* Græci certe nonnulli absurda hac sententiâ moti sunt, ut per *vesperam* intelligerent *resurrectionem*, per *denarium vitam æternam*, idè animabus sanctorum, ante resurrectionem, beatitudinem visionis Dei denegarunt, *cum ante vesperam denarius non detur*, allegante ipso Bellarm. l. 1. de Beat. c. 1. III. Theophylactus per denarium intelligit *Spiritus S. gratiam* transformans hominem ad suum exemplar, & faciens divinæ naturæ participem. IV. Aretius dicit denarium esse *omne id, cujus respectu quisque Christam sequitur.* V. Hieronymus: *Denarius habet imaginem Regis, & valet 10. nummis, quando itaq; plus aliquis laborat decalogi decem præceptis insistendo, tanto plus informatur in imaginem regis Dei.* VI. Hilarius & recentiores multi per denarium intelligunt *omnem pietatis remunerationem*, tum corporaliæ & spiritaliæ, tum terrenorum & cælestium bonorum, *sola tamen Dei gratia & misericordia nobis obtingentem.* VII. Philippus Mel. *ut per vineam Ecclesiam, & per laborem ministerium, sic per denarium intelligo omnia beneficia, quæ Deus dat ad conservationem Ecclesie doctrinæ propagationem.* VII. Ut dicã quod res est, non displicat mihi sententia D. *Lyseri* in Harm. Chemn.

Denarius quis.

D. Bal.

D. *Balduini* in *Hypomn. Erythrop.* Dom. septuag. & aliorum, qui per Denarium intelligunt *ipsum Christum*. Ut enim ille Abrahamo dicebat: Ego ero *merces* tua magna nimis, Gen. 15. v. 2. sic omnes hunc denarium accipiunt, qui per Baptismum in Ecclesiæ vineam recipiuntur, Gal. 3. v. 27. denarius autem hîc cum distribueretur *circa vesperam*, h. e. in novo Testamento, ibi Judæi gentibus serò vocatis hunc denarium semper inviderunt, ex adventu Messæ singularia quædam privilegia præ gentibus sperantes, quæ spes ubi ipsos fefellit, *murmuravit* adversus patremfamilias, indeq; ex primis imi, & ex imis primi facti sunt. Dilectus D. Lyseri jucundus est: *Christus est denarius Redemptionis & solutionis, est Siclus ille Israel, qui totam civitatem Hierosolymam fecit sanctam: Adamo Deus ab initio impresserat suam imaginem, sed turpiter eam pro se & posteris amiserat, unde etiam ut malus operarius ex paradiso exturbatus est, Filius autem Dei pro nobis intercessit, & se soluturum promisit quod non debuit. Hanc intercessionem quando pater suscepit, tunc conventio facta est, imò tunc nobiscum pactus est in Christo & de Christo promittens, ex cœlesti paradiso nunquam pellendum eum, qui Christum, seu λόγος & redemptionis denarium secum habeat, &c. Objici quidem contra hanc possunt sententiam, quod (1.) Christus sit missus, non propter nostrum laborem, sed ex mera patris misericordia, quodque (2.) denarium acceperint etiam illi, qui ex vinea ejiciuntur, tales autem in Christo partem non habere. Sed R. nos non statuere, quod denarius ex debito & pro labore, sed omninò gratis datur, quem admodum & Christus gratis nobis natus, datus, & donatus fuit. Quod expulsos atinet, de illis non dicit parabola expressè, quod denarium acceperit, nec dicitur: *accipe denarium & vade*, sed: *tolle quod tuum est, & abi*. Si tamen maximè denarium accipiant impii, Christus tamen ipsis est *denarius judicii*, quem acceperunt quidem, sed eo malè usi sunt, Chem. Harm. puto hæc analogiæ fidei consentanea esse, quemque tamen suo sensu abundare labens patior, si modo parabolæ scopum attingat.*

¶ *Observa hîc summam Dei nostri, cœlestis illius patrisfamilias, bonitatem. Nos illi jure creationis obstricti eramus ad quævis scivitia, gratis etiam & ultrò facienda, præsertim cum ille sensus, manus, membra & omnia ad laborem necessaria tanta liberalitate nobis dederit, ut meritò diceremus: quid retribuam Domino, pro omnibus, quæ retribuit mihi, Psal. 116. v. 12. sed quia homo in pietate requisita ut plurimum cum Abrahamo sollicitè quærit: Domine, quid vis mihi dare? & plerumque gratis*
pau-

*Deo operantes
non sunt frustra
laborantes.*

penitet esse pium, idèd premium addit & mercedem, Er muß vns die Frömmigkeit / gleich wie ein Vater seinen Kindern das beten / lesen vnd Schu- gehen / gleichsam abtauffen vnd abnassen / jucundissimis hilce promissionibus: *Ego sum merces tua magna*, Gen. 15. *Electi mei non laborabunt frustra*, Esa. 65. *mitte lachrymas oculorum tuorum, quia labor tuus remunerabitur*, Jerem. 31. *copiosa erit merces vestra in caelis*, Matth. 5. &c. Strenuè igitur in labore bonorum operum pergamus, cum nec frustra ludemus, nec corporis vires in vanum consumamus, sed negotium nostrum cum Domino est & opus nostrum cum Deo nostro, Esa. 49. v. 4. Gott leß ihm die Schand nicht nach sagen / das jemand vergebens ihm arbeiten solte / *pramia fert gratis, qui facienda facit.*

Er regressus circa horam tertiam.] Sciendum, quod Graci diem auspicati sunt manè cum ortu solis: *Arabes diei fecere initium in meridie, ut solis eò melius observarent radios*: *Hebraei incipiebant diem vesperi, cum Moses testetur, noctem ante diem creatam*: Nos inchoamus diem media nocte, qua Christum resurrexisse pia credidit antiquitas, hinc versiculi:

Graci mane diem capiebant, soli in ortu:

Vespere Iudaei: scrutantes sydera caeli

Dum Sol in medio fulget nitidissimus orbe:

Christicola incipiunt media sub tempore noctis.

Philippus Mel. pulchrè dicit: Veteres habuerunt horas inaequales sive *κατακτάς*, quia quoslibet dies æstivos & hybernos dividebant in 12. horas, juxta illud: *nonne duodecim hora sunt diei?* Joh. 12. v. 9. ubi in bruma singulæ horæ multò breviores fuerunt quàm in æstate, & dicitur talis dies 12. horis constans *Artificialis* vel *Civilis* ab artificibus, qui operantur à Solis ortu usque ad ejus occasum. Nos horis *aqualibus* utimur & in hyeme & in æstate, quia respicimus ad quantitatem diei non artificialis vel civilis, sed *naturalis*, quem dividimus in 24. horas & ordimur numerationem à media nocte, etsi aliquibus in locis usitata etiam est numeratio horarum ab ortu Solis, sicut habent *Noribergæ* tale horologium pro operis. Loquitur itaque hic Christus pro more veterum, qui *summo mane surrexerunt & coenarunt tantum, juvenes tamen sumebant jentaculum: senes coenabant juxta horam tertiam, qua consuetudo senibus valde est conveniens: nostris gentibus usitatum est, mutare noctem in diem potando, hellu-*

antur noctu, manè protrahunt somnum, cum matutinum tempus rebus agendis maxime sit accommodatum, juxta versus:

Sex horæ rebus tantùm tribuantur agendis,
Vivere post illos dictio Christi monet.

Quomodo autem Judæorum & nostræ horæ in horologio differant, præsens Schema te docere potest:

JUDÆICÆ.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----

NOSTRÆ.

7.	8.	9.	10.	11.	12.	1.	2.	3.	4.	5.	6.
----	----	----	-----	-----	-----	----	----	----	----	----	----

Atq; sic egressus est pater familias (1.) summo mane, h. e. circa 5. vel sextam: (2.) hora tertia, h. e. circa nonam (3.) hora sextâ, h. e. circa duodecimum, (4.) hora nona, h. e. circa tertiam (5.) hora undecima, h. e. circa quintam nostri horologii, quæ horæ, quia diem in 4. vigiliis (quarum quælibet horas 3. complectitur) dividunt, idè Tertullianus eas vocat: *Insigniores*, de significatione harum horarum allegoricâ postea dicemus.

Horologiorum
invento.

Observa hic inventionem horologiorum diversam. Horas diei artificialis 12. esse, hoc omnium primò observasse dicitur *Hermes Trismegistus*, qui cum in Ægypto vidisset quoddam animal sacris destinatum & *Serapi* dicatum, quod totâ die urinam funderet duodecies, pari semper temporis intervallo, ex eo ille conjecit, in 12. horas diem posse dividi: *Horologia* porrò *αὐτόματα*, (seipsa moventia, vel magnete, vel rotulis dentatis, & ponderibus) quod attinet, ea invenisse dicitur *Boëtius Severinus Philosophus*, ubi tamen credibile est, præcessisse horologium *solarè*, in quo *gnomon* & umbra horas ostendunt, & dicitur ejus inventor *Anaximenes Milesius*, qui apud *Lacedæmonios* ejusmodi opus dixit: *Sciotericon*, *ἄνθ' τῆς σκίας* ab umbris, e. i. *Schatten Uhr*. Apud Romanos certè ad annum urbis usque 595. dies indiscreta fuit, donec *Scipio Nasica* primus aqua divisit horas noctis æquè ac diei, unde *clepsydra* olim dicebatur vas, è quo guttatim effluebata aqua, ad notandas horas: hodie tale horologium est *pixis vitrea*, quæ arenas tenuissimas ad horulæ spatium, destillat, juxta ænigma:

Lex bona dicendi, lex sum quoq; justa tacendi,
Namq; suo, dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

Et in ve-

Et invenit alios in foro otiosos.] Forum est, quicquid extra vineam est, h. e. extra Ecclesiam Christi, Orig. In foro autem tria fiunt ut plurimum, (1.) magnus ibi strepitus est, unde Hebræis forum dicitur פרו שחוק, quod homines ibi currant & discurrant, à פפפ Schakak discursitare: Sic in mundo, qui non oriuntur strepitus invidiæ, rixarum, contentionum, die Welt ist des Teuffels Tummelplatz / worauff ein solch Getümmel / ut multi præ strepitu rerum mundanarum, nec verbum Dei audiant, nec Ecclesiæ vineam etiam magno campanarum fonitu vocati, accedant. In foro (2.) variæ res venales exponuntur, & fiebat illud apud Judæos ut plurimum in porta, quæ propterea dicitur פרו שחוק Schaar ab astimando: Sic in foro hujus mundi venales exponuntur animæ, aliqui vendunt eam pro modica delectatione, ut carnales & gulosi: aliqui pro divitiis fallacibus, ut avari: aliqui pro transitoriis honoribus, ut superbi, & sic deinceps, da hat denn der Hellsche Kramer gut Marckten / juxta tritum illud: Wenn Narren zu Marckt kommen / denn teuffen die Kramer Gelt. In foro (3.) plerumq; fontes condemnantur & puniuntur, hic itaque nostra conditio depingitur, quod videlicet naturâ mancipia sumus & servi Diaboli, venundati sub peccatum, indeque judicandi, mulctandi & æterno afficiendi supplicio; Das ist des Teuffels Erddelmarckt / in foro stamus, quasi venales, si quis emere modo vellet, Glos. Interlin. Quinam autem sunt hi forenses? Gentes à bono opere torpentes, inquit iterum Interlin. Glossa, & quærit paterfamiliâs, quid stent in foro otiosi? respondent illi: Nemo nos conduxit, h. e. vias vitæ nemo nobis prædicavit, Glos. Interlin. nullus Doctor, nullus Prophetæ ad nos instruendum venit, quia lex & Prophetæ filiis Israel dati fuerunt, Lyra. mittuntur tamen & hi otiosi in vineam, hac promissione: quod justum fuerit, dabitur vobis, alii: quod rectum, Syrus א דוּלֵי Devale, quod decuerit, quod oportuerit. ¶ Observa I. quodnam sit illud medium, per quod otiosos & malos in vineam suam Deus solet compellere, Concio videlicet Lege carere non potest. Quæ ita habet: Quid statis hic otiosi? Equidem, patrum nostrorum tempore, voluerunt Antinomi, legem ex pomerio Ecclesiæ omninò eliminandam, nec Mosen ad Ecclesiam & cathedram, sed ad curiam & patibulum pertinere, quæ Israhelii & sociorum blasphemata vox erat, verum docet hodie parab. in ipsa Domini vinea semper inculcandam hanc vocem; quid statis totum diem otiosi?

Maledictus qui non facit omnia in legis libro consignata, Deut. 28. v. 25. non itaque dicere possumus: *Nemo nos conduxit, quia dicente Gregorio, penè à matris utero ad vineam venimus, verba vitæ ab ipsiſ incunabilis audivimus, conducti imò creati sumus in Christo Iesu ad bona opera, ut in eis ambulemus, Eph. 2. v. 10.* Licet itaque forenses nostri se excusent, non tamen in foro manent, nec aliò se conferunt, sed vineam statim adeunt & strenuè laborant: Sic & nos audientes illam vocem in concionibus legalibus: quid statis totum diem otiosi? non procrastinemur, non dicamus, horæ diei 12. sunt, sufficit si ad undecimam me sistam: sed hodie si vocem illam (*quid otiosi statis?*) audierimus, vineam audeamus, laboremus, non otiosi simus sed negotiosi, & *quod rectum, dabitur nobis*, cum pietas ad omnia utilis sit, & habeat promissionem hujus ac futuræ vitæ, 1. Tim. 4.

¶ *Clausula quod iustum est, & non iureat. Papiſta.* Observa II. Pontificios ad probandum operum meritum valde urgere hanc clausulam: *Et quod iustum est, dabitur vobis*, unde colligunt: vitam æternam non mercedem tantum, sed *mercedem iustam*, quod *iustum est dabitur*, si igitur Deus hanc mercedem pro bonis operibus non solveret, utique INIUSTUS esset, hinc excusant verba illius Monachi, qui in agone dixit: *Redde mihi Domine quod debes, &c.* continere illa verba non blasphemiam, sed potius *proprietatem* illam magnam, toties, in scripturis, fidelibus commendatam, 1. Tim. 3. v. 13. 1. Joh. 3. v. 21. Heb. 10. v. 35. *Corton Iesuita in Cathol. Instit.* Sed R. æquum (1.) esse & iustum promissa servare, itaque quod iustum hoc Deus dat, non respectu nostri meriti, sed respectu sui promissi gratuiti. More (2.) Hebræo non rarò JUSTITIÆ vox ipsissimam Dei clementiam & misericordiam notat, videantur dicta, Zach. 9. v. 16. Psal. 103. v. 6. 143. v. 1. Deus (3.) dat non quod iustum est ex nostro merito, sed quod iustum est propter meritum Christi absolutissimum, quod per fidem nostrum est. Fiduciam (4.) & *parresiam* in scripturis commendari certum est, sed probent Papiſtæ, cum Deo tam audacter ac confidenter expostulare, esse talem *proprietatem*: imò probent ullo exemplo, aliquem ex verè sanctis ita locutum: *Redde mihi quod debes & ego merui, &c.* longè aliter Daniel, c. 9. v. 18. longè aliter David: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo, Psal. 115. longè aliter Christi salutæ monitum: si omnia feceritis, dicite: servi sumus inutiles, Luc. 17. imo longè aliter Hugo pius Gratianopolitanus antistes, quia ad bona sua opera usque adeo noluit provocare, ut dicat: *Bona mea opera nec pure mea sunt nec pure bona sunt, mala autem mea & pure mea sunt & pure mala sunt.*

sunt. Vidit hoc dictus Cotton, ideo monet dicto loco, fatius quidem esse ad misericordiam quam ad opera confugere, sed posse tamen excusari Catholicos. *Ut enim rectè dicatur, sic laborandum ac si perpetua esset vita nostra, & sic orandum, quasi cras moriendum nobis: ita etiam docere catholicos, sic operibus studendum, ac si salvarent; sic autem omnem spem in DEI misericordia figendam, ac si illa sola ad salutem sufficiat.* Sed confunduntur hic diversi loci Theologici, in loco *de bonis operibus* omnino serio exhortandi sunt Christiani, ut verè pietati studeant, non *quasi opera salvarent* (id quod mendacium est, vnd müssen wir die Leut mit solchen Eügen nicht fromb machen) sed longè alias ob causas alibi enarratas. In loco autem *de Iustificatione*, bona opera removenda, & informandi homines sunt, solam Dei misericordiam (non dubitanter) *quasi sufficere, sed omnino sufficere* ad salutem, quia gratia salvamur per fidem, & hoc non ex nobis, sed Dei donum est, neque ex operibus, ne quis (cum Monachis) gloriatur, Eph. 2. v. 8.

Circa undecimam verò] Tempus tandem erit, ut de significatione diversarum horarum differamus: & dicunt ut plurimum hic agi, *vel de diversis temporibus V. T. vel de diversis temporibus N. T. vel de diversis hominis ætatibus, vel de diversa Doctorum Ecclesiæ vocatione & functione*, ubi tamen passim, ad parabolæ scopum, non omnia quadrant, proindeq; si ita hæc tractentur in suggestu, ut fidei analogiæ satisfiat, utique accusari nemo poterit. I. Quoad V. T. manè egressus est Dominus in paradisum, vocans ad vineam Adam, Evam, Abel, *Diversa hora juxta V. T.* Seth, Enochum, &c. vocationis formula extat, Gen. 3. v. 9. 15. *hor. à tertia* egressus est post diluvium, vocavit, Noach, Semum & posteros, vocatione extat, Gen. 8. v. 6. *Circa sextam* vocavit Israelitas in Abrahamo, vocatione extat, Gen. 12. v. 1. *Circa nonam* Israelitæ ex Ægypto vocati & ducti, Exod. 3. v. 7. *æstum diei & pondus portarunt*, h. e. jugum legis Mosaicæ, Act. 15. v. 10. *circa undecimam* tandem vocati sunt Gentiles, *in foro stantes & ab omni bono opere torpentes*. Ita Origen. hom. 10. in Matth. Ambros. l. 7. in Luc. c. 15. Theophylact. in Matth. & nostro tempore multi, sed scrupulosè hæc urgeri non possunt, si enim per operarios primæ horæ intelliguntur, Abel, Seth, Enoch, &c. sequetur, eos in illa fuisse opinione, quod plus sint accepturi, quam gentiles vocandi: sequetur eos sub mundi vesperam contra Deum *murmuratos*: sequetur eos accusandos, quod *oculum habeant nequam*, &c. In parabolis itaque omnia ur-

*Diversa hora
juxta N. T.*

geri non possunt, sed principalem illarum nosse scopum sufficit, ut præcedenti Dom. monuimus. II. Quoad tempus N. T. egressus matutinus concernit *Apostolos*, qui verè æstum & diei pondus portarunt, per univ-
ersum orbem Evangelium divulgando: *hora tertia* competit sanctis Patribus: *sexta* Pontificibus Romanis, ex quibus vix *quinq;* Pii fuerunt, reliqui ferè omnes ociosi steterè in foro, *sic verwandelen alles in Stra-
mercy* / juxta illud:

Venalia nobis,

Templa, Sacerdotes, cœlum est venale, Deusq;

*Hora diversa
juxta hominis
ætates.*

Hora quarta competit temporibus nostrorum, ubi quidem multis dictavit conscientia, *cur otiosi starent? cur Antichristi forum non desererent? cur ejus mercaturis non contradicerent?* sed plurimi tunc verebantur, *sic ad hoc non conductos*, at præeunte Dn. Luthero & reformationis opus animosè inchoante, secuti sunt in vineam, *Philippus Mel. Iustus Jonas, Pomeranus* & alii angeli, animosè clamantes: *cecidit! cecidit!* Apoc. 14. per *horam* autem ultimam & *undecimam* intelliguntur nostra tempora, ubi adhuc Dominus egreditur, & mittit, alios Evangelistas, alios Apostolos, alios Doctores, & alios Pastores, &c. scio & hæc scopo parabolæ per omnia non convenire, quia tamen fidei analogæ, retinere mecum poterunt, qui voluerint. III. *Quoad diversas hominis ætates*, Manè notat (interprete Hieron. l. 3. in Matth. ut & Gregor. in hod. Evang.) pueritiam, & hora hac Dominum secuti sunt *Samuel, Jeremias, Iosias, Baptista* & alii, qui dicere potuissent: *ex utero matris mea Deus meus es tu*, Psalm. 22. v. 12. *Hora tertia* adolescentiam notat, & conducti sunt hac hora *Titus, Timotheus* & alii, qui malitiæ & perverfitatis forum juvenes deseruerunt: *Hora sexta* virilem pingit ætatem, in qua patrem familias secuti *Petrus, Andreas, Paulus*, &c. *Hora nona* ætas est ad senium declinans, senes itaque, instar solis, licet ad occasum tendant, calidi tamen in Dei sint servitio, semper orantes? *cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me*, Psalm. 7. Tandem *hora undecima* decrepitam notat & veteranam, quâ hora *licet Sol plane occidat, h. e. visus caligatur, auditus minoratur, gustus amaricatur, intellectus obscuratur, memoria decurtatur, &c.* Laborare tamen instanter debet manus tua, quia ultimæ etiam horæ suus est denarius destinatus, in pueritia si petulans fuisti ac immoriger parentibus & præceptoribus, emenda te & memento Creatoris tui *in juven-tute*, Eccles. 12. v. 1. si fuisti in Adolescentia tuâ acolastus, Luc. 5. v. 13. cor-
rige

rige in virili ætate, orans: delictorum juventutis mea ne memineris, Psalm. 25.
 vers. 7. si etiam virilis ætatis florem Satanæ consecrasti, emenda te in
 senectute, orans: ne proicias me in tempore senectutis, Psalm. 71. v. 9. Sin ve-
 rò in hac etiam ætate malus fuisti operarius, propter Deum converte
 te, cleydra mortis ad finem properat, nec post hoc tempus ullum erit
 (pœnitentiæ) tempus, Apoc. 10. v. 6. Deus quidem omnes vocat æta-
 tes, sed tu nescis an omnes ætates sis permeaturus, ided, cum operariis,
 qua quisque vocatus hora est, ea veniat, venit latro hora undecima, sed si
 citius vocatus esset, citius etiam venisset. Quapropter ô florentes juve-
 nes, audite quæso patris vestri præceptionem: Vade hodie operari in vineam
 meam, non assurgat temeraria spes, tacito forsitan murmure insusurrans: Non
 hodie sed cras erit hodiernus dies, ut hesternus sit in voluptate, sit in omni delecta-
 tione, cras respiciam, cras respiciam, cras vineæ cultui operam adhibebo, an au-
 ditis corvinam vocem? an insulam fiduciam animadvertitis? certè, qui non est
 hodie cras minus aptus erit, hodie ergò agas pœnitentiam, cras de te fiat vo-
 luntas Domini, cui gratiora sunt servitia parvulorum, quam obsequia de-
 bilitatorum, qui non vitia deserunt, sed à vitiis deseruntur. Si verò Deo in ju-
 ventute & pueritia non servisti, saltem in ætate ultima respicito, licet non
 multum laboraturus, laboraturus tamen aliquid, Gregor. hom. 19. super
 Evang. Tandem IV. si diversæ horæ ad Doctorum accommoden- *Diversæ hora*
 tur functionem, certum est nec omnes una hora vel vocatos vel vocari: *juxta Doctorum*
 nec ad tempus æquè longum singulos laborare; Mathusalem in vinea *functionem.*
 æstum & diei pondus tulit annis ferè 1000. Elias laboravit annis 20.
 Elisa 70. Esaias 80. Jeremias 40. Daniel 70. Ioannes Evang. 68. Paulus 36. Lu-
 therus 30. Baptista 2. tantum, hæ sunt diversi egressus horæ diversæ. ¶
 Observa itaq; hic I. Summam DEI *φιλανθρωπίας*, qui licet nostro la- *Deus laborem*
 bore non egeat, nec hominum manibus ministretur ei, Act. 17. v. 25. li- *nostrum quasi*
 cet etiam in cœlesti paradiso ministrantes & strenuè laborantes habeat *tibi necessarium*
 angelos, præ immenso tamen amore talem se gerit cœlestis ille paterfa-
 milias, quasi nostro labore carere non posset, cum tamen in & per se
 sit perfectissimus, nec ullo vel angelorum vel hominum indigeat servi-
 tio, hinc toties egreditur, operarios toties quærit, & manus suas ad nos
 extendit tota die, Esa. 65. v. 2. perditurus fortè aliquid de sua bonita-
 te, nisi nobis mendicis illam communicaret. Eant nunc Calviniani &
 dicant, Deum ab æterno quosdam homines, absoluto quodam decre-
 to, odisse & ad infernum prædestinasse, egressus certè patrisfamilias
 varius.

varius his reclamatur & manifestè ostendit, Deum hominum salutem tam velle seriuò, ut operarios in vineam non modo studiofissimè vocet, sed fermè non extrudat Matth. 9. v. 36. Ergò nullus desperationi locus, nullus excusationi restat effectus, siquidem omni horâ & in omni ætate peccator suscipitur: convertatur itaque undecimâ hora, convertatur vel in ultimo vite termino, qui prius in bono otiosus in malo autem sedulus fuit, nam & ipse si voluerit, si conversus fuerit, si vel ad horam laborare cœperit, simul cum aliis denarium

Liberum arbitrium in spiritualibus nullum

mercedemq; recipiet, Euseb. hom. in Ev. Sept. ¶ II. Notetur hic: an ullum in rebus spiritualibus dari possit liberum hominis arbitrium? negat hoc apertissimè conditio nostrorum operariorum, sunt enim illi (1.) extra vineam, quia peccatum nos & Deum nostrum separat, Esa. 59. sunt (2.) operarii, crme Taglöhner vnd Capietler / sicut & nos in spiritualibus sumus egeni cœci, nudi & mendici, Apoc. 3. v. 17. Sunt (3.) operarii dolosi, otiosi, in Satanæ foro venundati, qui autem cum Christo non est, is contra eum est, & qui cum Christo non laborat ac colligit, is dispergit, Luc. 11. v. 23. Non quarunt (4.) laborem, sed ad laborem quaruntur, sie gehen vnd lauffen nicht nach Arbeit / Inmassen sonst wol bey Taglöhnern vnd Arbeitsleuten gebreuchlich / sondern Gott muß ihnen nachgehen. Quis ex his omnibus non colligeret: Sine patris Numine, & sine Nati lumine, & sine Flatus lumine nihil esse in homine, præter omne noxium? & tamen Bellarm. l. 6. de libero arbit. & gratiâ c. 10. ex hac ipsa parabola, pro libertate arbitrii, satis impudenter pugnat, hoc fretus fundamento, quod homo dicatur Operarius, qui plantare possit & rigare, proindeque liberum habeat arbitrium in rebus etiam spiritualibus. Resp. nullam esse consequentiam, homo operarius est, E. ex viribus naturalibus est, innuit enim tota nostra parabola apertissimè, non esse aut currentis aut volentis, sed solius Dei miserentis, Rom. 9. Plantare & rigare externa sunt, nec quicquam proficit vel plantator vel rigator sine Dei miserentis benedictione, 1. Cor. 3. 7. certum itaque est Bellarminum & socios apertè πλανητικῶν, quoties pro viribus liberi arbitrii militant, contra manifesta dicta, 1. Cor. 2. v. 5. 2. Cor. 3. v. 6. Eph. 2. v. 13. & c.

Vespere autem facta] Vespera Hebræis ערב Ereb dicitur ab ערב Arab misceri, quod tunc lux cum tenebris quasi miscetur, vel quod circa vesperam omnia confusa sint, nec facile unum ab alio possit discerni. Quid autem per vesperam hic intelligatur, non facile fuit Lyrano colligere, ob murmurantes, idèd torquet se, & statuit tandem per scôr

*sero esse intelligendum gratia tempus, consentiunt illi, qui per denarium intelligunt Christum, per murmurantes verò Judæos, qui Christum in vespera, h. e. N. T. tempore gentibus inviderunt: aliàs interpretes verè omnes finem, vel vitæ, vel mundi per vesperam intelligunt. Per sero finis mundi & laborum significatur, Ardens cum finis mundi vel cujuslibet venisset, Glos. Interlin. Serò erit singulus in morte, omnibus in judicio, his enim duobus temporibus merces omnibus reddenda est, vita nostra tempus operandi, mors verò mercedis percipiendæ, Granat. vespertino autem tempore, non ipse paterfamilias denarium solvit, sed dicit Procuratori, Πρωτοπρω, Syrus reddidit. Prefecto domus suæ, qualis Herodi erat Chusa, qui etiam Πρωτοπρω dicitur, Luc. 8. v. 3. per hunc autem procuratorem quidam intelligunt angelos, qui Christo in extremo judicio ministrabunt, Dan. 7. Matth. 25. Sed rectius alii interpretantur de ipso filio Dei, qui rectissimè dicitur Procurator, cum ad procurationem salutis nostræ missus sit, teste Lyrano. Dominus dicit Procuratori, h. e. Pater filio, cui omnia in manus dedit, Glos. Interlin. Pater conduxit operarios ipse, vineæ autem procurator, custos & mercedis retributor Christus est, quia pater non judicat quenquam, sed omne judicium dedit filio, Joh. 5. qui constitutus iudex vivorum & mortuorum, Act. 17. reddens unicuique; secundum opera, 2. Cor. 5. Mandat ergò paterfamilias procuratori, ut vocet operarios, Glossa Interlin. addit: statue ante tribunal tuum, & pulchrè per Vocæ hic depingitur causa resurrectionis instrumentalis, quæ erit, non aliquod corporis humani officulum, Spiritu vitali repletum ac propterea corruptioni non obnoxium, ut Judæi fabulantur, sed resurgent mortui voce & vocatione filii Dei, cœlestis illius Πρωτοπρω, qui clamore valido redibit, 1. The. 4. v. 16. ejus vocem omnes sepulti audient, Joh. 5. v. 29. Tunc vocabis me, & ego respondebo, inquit vulgata vers. Job. c. 14. v. 15. Tandem jubet cœlestis paterfamilias, ut procurator Operariis reddat mercedem, ita enim præceperat Dominus: Opus mercenarii non morabitur apud te ad usq; manè, Lev. 19. v. 13. die laboris da mercedem, ante solis occasum, ita enim operarius sustentat animam suam, ne clamet contra te ad Dominum & reputetur tibi in peccatum, Deut. 24. v. 14. ¶ Observa hic, I. & consolationem propius suavem, & exhortationem prosequis & impiis gravem. E-
quidem militia est vita hominis super terram, & dies ejus ut dies Mercenarii, Job. 7. v. 1. sed, ut mercenarius vesperam affectat & Viator quietem, sic & pii æstum & diei pondus ferentes, mundi vesperam læti expectent,*

pectent, der Herr wird bald kommen/der Tag wil Abend han/die Sünde wird er verdammen/wer mag für ihm bestahn/auf den bösen Arbeitstag dieses müheseligen Lebens/wird vnzweifelich ein guter Abend folgen/wie die Zuhyleut sagen/ideoque: *sint modo pralia, post modo pramia, qualia? plena: plena refectio, nullaq; passio, nullaq; poena.* Impiis autem & securis industria extremi iudicii certitudo hinc probè inculcanda est, quæ enim unquam dies fuit, quam vespera non est infecuta? imò ut diem etiam serenissimum atra nox sequitur certissimè, ita mundi vespera aderit certissimè, vix in illa omnibus servis nequam? *Latere erit impossibile, apparere erit intollerabile,* Dominus discindet eos, Matth. 24. v. 49. & erit Merces eorum sulphur ac spiritus procellarum, das wird ein böser Lohn seyn / Psal.

Operarius mercede dignus.

*Clamitat in cælum vox sanguinis, vox Sodomorum,
Vox oppressorum, Merces decetia laborum, Iac. 5. v. 4.*

Merces nõ semper promeretur.

¶ Observa III. Pontificios, ex hoc mandato cœlestis patris familias ita concludere: Cui datur Merces, ille *promeretur*, sed operariis datur vitæ æternæ Merces, ergò promeruerunt suis operibus. Resp. quod (1.) hic per denarium non possit intelligi vita æterna, antea diximus: nec (2.) dicitur hinc, quod merces reddi debeat OPERIBUS, sed OPERARIIS, jam verò vel pueri norunt, diversas esse quæstiones, *cui quid desur? & propter quid detur?* dari mercedem operariis concedimus, dari autem operibus vel propter opéra, hoc est, quod negamus: distinguendum (3.) est inter vocabulum mercedis vel *strictè* vel *latè* sumtum, proprie & strictè merces est compensatio laborum debita & adæquata, quo sensu opus & merces relata sunt, malis enim operibus mala & bonis bona merces

merces debetur: *Latè* autem & minus proprie merces dicitur *omne id, quod laborem sequitur*, quod quia à promissione & misericordia Dei promanant, ideò in hoc sensu, merces donum & gratia promiscue usurpantur, sic Deus ipse dicitur *Merces*, Gen. 15. v. 1. sic liberi dicuntur *Merces*, Psal. 27. v. 3. sic qui redamat amantem nullam dicitur habere *mercedem*, Matth. 6. v. 12. apud Lucam autem c. 6. v. 3. pro mercede ponitur *χάρις*, *Gratia*. Proinde quando merces dicitur vita æterna, tunc fit illud sensu posteriori, *propter Dei promissum & Christi meritum*: Proprie autem vita æterna merces non est, *sùm* quia ex Dei misericordia est, Eph. 2. v. 8. Tit. 3. v. 2. *tùm* quia Dei donum est, Rom. 6. v. ult. *tùm*, quia inter nostra opera & vitam æternam nulla proportio est, Luc. 17. v. 10. Rom. 8. v. 18. Jubet ergò paterfamiliàs solvere mercedem, *non laboribus precium solvens, sed divitias bonitatis suæ in eos, quos sine operibus elegit, effundens*, Ambr. l. 1. de vocat. gent. cap. 5.

Incipiens ab ultimis ad primos, & acceperunt.]

Ordo solutionis inversus est, cum primò mercedem accipiant conducti *horà primà*, deinde illi, qui *tertià*, postea qui *sextà* hora, & sic deinceps, dicitque Calvinus ex hoc ordine collegisse quosdam, quod in cœlis sint coronandi illi prius, qui in fine mundi, ordine temporis erunt postremi. Sed hoc commentum repudiat D. Paulus, dicens: *Qui superstites erunt, usque ad Christi reditum, non pravenient illos, qui obdormierunt, sed sequentur*, 1. Thess. 4. v. 15. Accipiunt autem omnes unam eandemque mercedem, promissum nempe denarium, ex quo Calviniani nonnulli, cum primis verò Greg. Schönfeld Marpurg. Theol. in disput. de vita æterna, Cassell. 1. 1604. habita, colligunt, beatitudinem aliquando singulis æqualem, & nullos in vita æterna gradus futuros: Sed distinguendum inter *Beatitudinem ipsam, & inter Beatitudinis modum*. Ipsa vita æterna una erit & eadem omnibus Dei filiis, qui omnes Deum à facie ad faciem videbunt, 1. Johan. 3. v. 2. Omnes in eandem transformabuntur imaginem ex gloria in gloriam, 1. Cor. 3. v. 18. sed *in modo beatitudinis*, quidam parcius metent & quidam largius, 2. Cor. 9. v. 6. quidam in regno cœlorum majores erunt & quidam minores, Matt. 5. v. 19. 18. v. 4. Doctores ut stella fulgebunt, Dan. 9. & electi se invicem claritatis ac gloriæ dotibus superabunt, ut stella stellam claritate superat, 1. Cor. 15. v. 41. ¶ Observa

Operariis nihil adversatur, magis, quam hoc parabolæ.

major etiam merces præ cæteris dari illis debuisset, sed ut sciamus hic meram esse gratiam, nullus laboris respectus est, & datur imò sicut primo idem denarius, unde certissimum de mercede propriè sic dicta hoc loco non agi. Costerus ut hunc nodum solveret, miram excogitavit glossam, dicens: Operarios in nostra parabola hora ultima conductos, tantum operis præstitisse unâ hora, quam reliqui per totum diem, qui hoc? inde dicit ille, quod (1.) ultimi *aptiora* habuerint *instrumenta* quam primi, die *Hacken wæren bey den ersten schon stumpyff/ bey den letzten aber noch scharff gewesen*: quod (2.) fuerint recentiores, atque sic prioribus *alacriores*, quod (3.) diligentissimè operi insisterint, cum primi *lentè* laborarint & sic parum integro die effecerint. Sed nugæ audimus & cogitationes in Costeri cerebello natas, fortassis hic commentator in vinea ipse fuit, & suis oculis talia vidit, quomodo enim scire aliàs posset? *Contra primum* assertionis membrum credibile est, quod circa auroram vocati instrumenta æquè apta habuerint ac posteriores: *Contra 2.* primi matutinis horis æquè alacres & fortè alacriores fuerunt, quàm qui circa vesperam conducti: *contra 3.* lentè primos laborasse ideò non credimus, quia ignavia illis à Domino non objicitur, licet murmurent, non dicitur: *denario vix digni estis, quia non satis strenue laborastis*, imò, non contradicente Domino, gloriantur primi, quod pondus diei & æstum tolerarint, hoc credimus quia paterfamilias credit, manetque æqualis distributio signum meræ gratiæ & misericordiæ divinæ, quæ laboris proportionem non attendit.

Et accipientes murmurabant.] Gregor. per hos murmurantes intelligit *patres, ad Christi usque adventum in Limbo hærentes*, ideò dicit: *Antiqui patres in infernum descendentes à gloria dilati sunt, quasi ergò post murmurationem denarium accipiunt, qui post longa inferni tempora, ad gaudia pervenerunt*: Sed putat rectè Lyra, hanc opinionem convenientem non esse, cum hi murmuratores dicantur *Nequam*, id quod de sanctis patribus dici non possit: Illi qui per denarium Christum intelligunt, putant murmurantes esse *Iudeos invidios*, idque commodius: alii per murmurantes intelligunt *damnatos*, qui non sine murmure à facie Dei discedent, propterea, quod pii in iudicio ipsis præferentur. Præterdunt autem hi murmurantes, *quod pondus diei & æstum tolerarint*, si *Judeos* intelligas sensus est, Nos qui diu sub onere legis sudavimus, postpositi sumus gentilibus, &c. ¶ *Observa hic animæ salutem nemini*

*Salus invidenti
nemini.*

invi-

invidendam esse, sicut Judæi hinc murmurant & Pharisei respicientiam, non sine fremitu invidabant publicanis ac peccatoribus, Luc. 15. Nos, ne invidemus invicem, Gal. 5. v. 15. deponamus invidiam, Rom. 13. v. 13. ubi enim zelus & contentio, ibi opus pravum, Jac. 3. v. 16. & *impuri spiritus æstrum*, Gregor. ex Sap. 2. v. 25. *quod mitissimum hominem in demonem convertit immitissimum*, Chrysost. exultemus nos in aliorum conversione, cum Apostolis, A. & II. v. 18. & angelis, Luc. 15. v. 10. attendamus pœnas invidorum, qui fuere: *Cain*, Gen. 4. *Philistai*, Gen. 26. *Iosephi* fratres, Gen. 39. *Corah, Dathan, Abiram*, Num. 16. &c. quibus omnibus invidia putredo fuit in ossibus, Prov. 14. v. 30.

At ille respondens uni illorum.] Origen. tractat. 10. in Matth. intelligit per hunc unum *Adamum*, quem paterfamilias *Amicum* nominet ob creationem, & putat novissimum illum, qui una saltem hora fuerat operatus, esse *D. Paulum*: Sed nimis hæc peregrina esse, quis non videt? aliâs contra Operarios omnia hinc verba directâ sunt. Dicit (1.) *Amice*, Syrus: *Mi socie*, quo verbo in omnibus ferè linguis compellamus ignotos, *Bezæ*. Addit (2.) *non facio tibi injuriam*, Lyra pulchrè. *Non habet locum injuria, ubi mera est gratia*: pergit (3.) *Tolle quod tuum est, tuum autem nihil est præter peccatum*, August. de nat. & grat. c. 52. *Tolle pœnam quam meruisti æternam & vade in ignem æternum*, cum peccati merces sit mors, Hugo ex Rom. 6. v. 23. *Volo* (4.) *huic dare*. Nota: *Volo*, hæc est voluntas mea, ut qui videt filium & credit in eum, habeat vitam æternam, Joh. 6. *Dabo* (5.) non vendam cœlum meum, donum est, non meritum, Rom. 6. *Wilstu meinen Himmel nicht zur Gab haben/ have hinf von rechts wegen wirstu ihn nimmermehr erlangen*. Annon (6.) *licet mihi mea pro beneplacito largiri & distribuere*? misereor cujus misereor, & clemens sum in quem mihi placet, Exod. 33. v. 20. An. (7.) *oculus tuus nequam*, phrasis hebræa, notans invidiam & iram, quia hi affectus maximè per oculos se effundunt, hinc oculus sublimis, Prov. 6. oculus humilis, Job. 31. oculus adulterio plenus, 2. Pet. 2. *Flacius* in clavi sub voce *oculus*. *Quod ego* (8.) *tam bonus*; ultimum at optimum verbum, & totius parabolæ scopus; Paterfamilias ut Bonus est, sic nos ejus utamur Bonitate, *WDec leß ihm nichts abpochen/ abtrogen/ abtauffen/ abrechnen/ abverdiehen/ wer sich seiner Gnad nicht tröffen wil/ pereat, intereat, Bey dir giff nichts denn Gnad und Günst/ die Sünde zu vergeben/ &c.* Quid clarius contra operum fiduciam dici posset? Addit autem tritum cœterium:

Ex ultimis sapi-
as primi facti.

sic ultimi erunt primi, repetuntur hæc verba, *Matth. 19. v. 30. Marc. 10. v. 31. Luc. 13. v. 30.* Sensus planus est, & ponit *Saccus* noster quinq; primorum & novissimorum classes, quas omnino in *Postill.* vide. ¶ Observa ad nostra usq; tempora verum mansisse illud Christi: sic ultimi erunt primi & primi ultimi. Apostoli confidentes erant, cum primis Petrus, sed ultimi se habent primi, & primi ultimi, mulieres erant animosæ, cum Petrus & discipuli omnes deficerent. Nam quod accidere solet illis, qui in stadio currunt, *1. Cor. 9. v. 24.* ut nimirum unus & alter reliquis ex intervallo benè longo præcurrat, sed postea vel ex spiritus interclusione, vel ex improvise lapsu, aut virium defatigatione impediuntur, ut ita ex primis fiant ultimi neq; bravium accipiant: idem est Ecclesiæ in hac vita status. *Iudas* erat unus ex ordine primorum, sed inter novissimos relapsus est; contra *Paulus* novissimus erat & *ἔκρωμα*, plus tamen per Dei gratiam laboravit, quam reliqui omnes, *1. Cor. 15. v. 10.* sic *Judai* primi, spreto Christo, primatum concessere gentibus. Sic *Asia* olim erat religiosissima, *Africa* pietate, fide & cœli zelo plena, sed utraq; jam impictati Turcicæ subjacet, ubi primatum *Europa* obtinuit, viderit ut illum retineat. Sic ex primis ultima facta est *Roma*, olim mundi caput, nunc *Circus* stabulum & AntiChristi sedes, cum contra lux Evangelii postremis his temporibus eluxerit in *Saxonia* nostra, eamq; ex ultima primam fecerit, videamus itaque & nos, ne ex primis novissimi fiamus.

Multi enim vocati, pauci electi.] Dictum itidem tritum & repetitum, *Matth. 17. v. 22. & 22. v. 14.* sed Satanæ malitiâ ex omni parte depravatum. Quidam ex multis fecerunt paucos, quod *Calvinianum*: quidam ex paucis omnes, quod *Huberianum*, *Wir lassen vns aus dem Viel kein Weniges machen / wir lassen vns aus auch aus dem Wenig nicht Alle machen /* sed in medio consistentes, dicimus: Omnino Deum per verbum vocasse Multos, h. e. omnes, voce multi non *διαιρετικῶς* sed *συμπληρωματικῶς* sumtâ, vide *Dan. 12. v. 2. Johan. 5. v. 18. &c.* Electi autem non omnes sed verè pauci sunt, non quidem ex absoluto aliquo Dei decreto, sed ex illorum hominum perverso corde, qui colla Evangelio submittere, idq; vera fide amplecti nolunt, FIDE inquam, quæ Dei quidem donum est, sed tamen per illa promissum media, quibus plurimi mortalium vel non utuntur, vel pessimè perfideq; abutuntur, atq; sic verbi & Spiritus S. operationem pertinaci inobedientiâ im-
pedi-

pediunt, sicut parabola, Luc. 8. docet. ¶ *Observa hinc, doctrinam de* Locus de præde-
prædestinatione esse quidem, non lac puerorum, attamen cibum adultorum stinatione ex
(dicente Urbano Regio in lib. de form. cautè loquendi) qui, ex hod. parabola hod. parabola
simplicissimè ita tractari potest. I. Si quis libenter sciret, an sit in nu- simplicissimè
mero Electorum, is ab hodierno Evang. remittitur non in Cœlum, ad tractatus.
fatales alicujus absoluti Decreti tabulas, sed ablegatur in Ecclesiam, vine-
am illam Domini, ad quam quemcunq; per verbum Deus vocat, illum
vult salvari, & quidem tam seridè vult, ut etiam juret, Ezech. 33. v. 11. hinc
si quis excipiat, Turcas tamen & Tartaros non esse vocatos, huic tu
responde, quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare? 1. Cor. 5. v. 12. sufficit,
quod scio Me esse vocatum ad vineam, certè Turci etiam in Majori-
bus vocati sunt, sed quia illi vocationis verbum abjecerunt, idèo impii
posterii impiorum majorum culpam meritò luunt. II. Qui sunt ex
numero Electorum, cum illis Paterfamilias, juxta hod. parab. facit con-
ventionem de denario, h. e. ut audivimus, de Christo, cui quidem totus mun-
dus à Patre in hæritatem datus est, Psal. 2. v. 8. sed non Absolutè, verum
ita, ut homines in Christum credant & hunc denarium Salutis in ocu-
lis & corde semper habeant, qui ergò in Christum credit salvabitur, qui
verò non credit nec Christum redemptionis Siclum servat, is damnabitur,
Marc. 16. v. ult. intruere ergò Christi vulnera & sanguinem pro te effusum, ex
istis fulgebit prædestinatio, ut solitus est dicere Scrupitius, Luthero hoc ejus
dicterium multoties commendante. III. Vocati hinc ablegantur non
ad otium, sed ad labores, ad pondus diei & astum, sic illi Electi sunt, qui ad-
versa patienter tolerant, & bona opera diligenter promovent, Eph. 2. v.
10. IV. Præsuppositis his fundamentis, *Vocatione scilicet, Fide, & bono-*
rum operum studio, addendum & hoc, ne quis ob bona opera quæ fecit,
insolescat, sed operam det, ut in timore & tremore salutem operetur,
Deumq; oret assiduè, ut ipse bonum opus inchoatum perficiat & ad
finem perducatur, Phil. 2. v. 12. Taliter si quis se gesserit, de mercede non
dubitandum, Ihm wird wol werden was recht ist. Sed dicat aliquis, in
hodierna parabola, annon unus qui vocatus est, qui laboravit, imò qui
Denarium etiam accepit, ejicitur tamen ex vinea, & tristèm hanc audit
vocem: Tolle quod tuum est, &c? annon exinde sequetur, si quis vel maxi-
mè vocatus sit, si quis vel maximè Christi merito se includat, imò si quis
vel maximè benè agat & operetur, si tamen ex absoluto DEI decreto sic
rejectus, quod nunquam salvetur Resp. Licet hic sit vocatus, vocanti
tamen

tamen patrifamilias (1.) contradixit, *murmuravit*, & ejus voluntati, audacter nimis, se oppofui, ideo reprobatur, & obtingit hoc illis omnibus, qui verbum vocationis nec audire nec vocanti Domino obtemperare volunt. Quod (2.) denarium hic operarius ex vinea ejectus accepit, hoc parabola non dicit, & fi maximè accepiffet, eo tamen non contentus est, salutem sperat, non à solo *Christo redemptionis illo denario sufficientiffimo*, sed potius ex operibus propriis, ideo rejicitur, & obtingit hoc illis omnibus, qui Christum, salutis nostræ siclum unicum aspiciunt. Licet (3.) hic laboraverit, non tamen hoc factum est in debita cordis simplicitate, sed operatur *ut invidus & superbus Murmurator*, qui cum omnibus superbis & arrogantibus DEO placere non potest, *Esa. 2. v. 12.* Patet itaq; ex hoc reprobato Vinitore, quod equidem rejiciantur aliqui, verùm non Dei, sed ipsorum propria culpa, proinde si hujus reprobati vitia fugiamus, si vocanti Deo obediamus, si soli Christo adhæreamus, ejusq; merito unice innitamur, si simplici corde & ad fidei testificationem benè agamus, siq; sub potenti Dei manu nos humiliemus & constantiam petamus, tunc nullum reprobationis periculum subesse poterit.

Dominica Sexagesimæ, Evangelium, Luc. 8.

 Um autem turba plurima conveniret, & ex singulis civitatibus properarent ad eum, dixit per similitudinem. Exiit qui sementem faciebat, ad seminandum semen suum. Et inter seminandum aliud cecidit circa viam, & conculcatum est, & volucres cæli comederunt illud. Et aliud